

ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์

โดย ระเบียบ สาคริก

บทนำ

ปัจจุบันนี้สังคมได้เปลี่ยนแปลงมาถึงช่วงซึ่งสะท้อนภาพให้พบความจริงว่า คนยึดติดอยู่กับเปลือก ความเป็นมนุษย์มากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งๆ ที่การจัดการศึกษาก็ได้ประกาศอุดมการณ์ให้รับทราบเป็นช่วงๆ มานานแล้วว่ามีวามประสงค์จะพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมทุกด้าน จึงน่าจะมองเห็นผลสำเร็จจากด้านรากฐานซึ่งเจริญลงสู่พื้นดินเพื่อหวังหยั่งรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ดังนั้น ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน แม้พิจารณาคำว่า **ครู** ก็ดูจะมีแนวโน้มค่อยๆ หายไปจากบรรยากาศในสังคม แม้มองจากสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในแวดวงของการจัดการศึกษา หากเปลี่ยนแปลง มาเน้นอยู่กับคำว่า **อาจารย์ - ผู้ช่วยศาสตราจารย์ - รองศาสตราจารย์ และ ศาสตราจารย์** กว้างขวางมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังขรณ์จะกำหนดให้ทุกสิ่งจำเป็นต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญ

ก้าวหน้าซึ่งมุ่งทิศทางไปสู่ส่วนปลาย อีกทั้งยังแตกกิ่งก้านสาขาออกไปอีก แต่หากรากฐานสามารถหยั่งลงลึกซึ่งเพื่อมุ่งเรียนรู้ให้ถึงความจริง ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอย่างสอดคล้องกัน ย่อมมีเหตุมีผลเชื่อมซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดภูมิคุ้มกันผลเสียหายซึ่งติดตามมาในอนาคต

ถ้ามองสู่วิธีการเปลี่ยนแปลงจากรากฐานความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติของผู้ซึ่งยังคงพอที่จะเห็นความจริงได้แม้ไม่มากนัก ย่อมสามารถจับกระแสจากสื่อด้านพฤติกรรมให้

เห็นความจริงชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ว่า วิธีคิดความคิดร่วมกับการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคม แม้ภาพซึ่งเห็นจากคนในแวดวงการจัดการศึกษา โดยเฉพาะยิ่งก้าวขึ้นสู่ระดับสูง ก็ยิ่งมุ่งห่างจากตัวเองออกไปมากขึ้น จึงทำให้ห่างจากการหยั่งรู้ความจริงมากขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น ผลจากการจัดการศึกษาเท่าที่วิเคราะห์ได้ในช่วงหลังๆ ทำให้พบว่าไม่อาจช่วยให้คนสามารถรู้ปัญหาและสามารถตัดสินใจด้วยตนเองว่า **สิ่งใดคือ**

เรื่องของเรา - สิ่งใดควรเป็น เรื่องของผู้อื่น ถึงขนาดสมัครใจที่จะลงมือเขียนเรื่องราวซึ่งมีผลเชิงคุณผลงานของตัวเอง เพื่อให้ตนได้สิ่งซึ่งเป็นเครื่องประดับ และเป็นบันไดไต่ขึ้นไปสู่ที่สูงอย่างปราศจากการรู้ถึง “ความหมายอันแท้จริงของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ซึ่งควรจะเน้นการปฏิบัติตัวให้สังคม โดยเฉพาะชนรุ่นหลัง ถือเป็นแบบอย่างที่น่าเคารพรักและศรัทธา

เพื่อให้สมกับความหมายของคำว่า **ครู** ซึ่งทุ่มเททั้งจิตวิญญาณและชีวิตให้กับสิ่งที่เรียกว่า **อุดมการณ์** ด้วยความรักและซื่อสัตย์อย่างแท้จริง

ความเป็นครูคือธรรมชาติซึ่งมีอยู่ในรากฐานของแต่ละคนแล้ว

ความเป็นครูคือธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้วในรากฐานของแต่ละคน เพียงใครค้นพบได้และนำไปปฏิบัติจากใจจริงย่อมส่งผลสนองตอบในทางที่ดีทั้งแก่ตัวเองและสังคมร่วมกัน

ธรรมชาติ คือสิ่งซึ่งมีเป็นธรรมชาติอยู่ในรากฐานจิตใจของแต่ละคนนับแต่เกิดมาแล้วฉันใด **ครู** ก็ย่อมมีเป็นธรรมชาติที่รองรับความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคนนับแต่เกิดมาแล้วฉันนั้น แต่เท่าที่สังคมได้เปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบันโดยสะท้อนให้เห็นความจริงว่า มีคนส่วนใหญ่มุ่งค้นหาความจริงจากสิ่งซึ่งอยู่นอกตัวเอง แม้มุ่งการเรียนไปที่หลักสูตร กระทั่งเข้าไปค้นหาที่วัดมากขึ้น

ภาพความจริงดังกล่าวน่าจะสะท้อนให้เห็นว่า มีคนจำนวนไม่น้อยตกอยู่ในสภาพ ขาดรากฐานความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง จึงไม่อาจพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ดังนั้นแม้ว่าจะเข้าไปค้นหาความจริงที่วัด ย่อมยึดติดวัดมากขึ้น แทนที่จะช่วยให้รากฐานเปิดกว้างเพื่อหวนกลับมาทบทวนที่ตัวเองและรู้ว่า วัดคือรูปแบบหนึ่งซึ่งคนในสังคมท้องถิ่นใช้เป็นเครื่องมือสำหรับอบรมบ่มนิสัย แต่ตนควรรู้ชัดเจนแล้วว่า **ธรรมชาติ** ซึ่งหมายถึง

ความจริงนั้นมีรากฐานอยู่ที่ไหน

แม้แนวคิดที่กำหนดวิถีทางให้เยาวชนมุ่งไปรับการอบรมธรรมะในชั้นเรียน หรือครูตลอดจนพ่อแม่พากันเข้าวัด หากผู้ใดเข้าถึงความจริงย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกเคลือบแคลงสงสัยว่า ผู้ใหญ่กำลังกำหนดวิถีชีวิตเด็กให้มุ่งไปพบกับสภาพอย่างไร จากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ใหญ่เอง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวก็คือธรรมชาติหรือสิ่งที่เป็นความจริงซึ่งมีเงื่อนไขร้อยถึงซึ่งกันและกัน เหมือนสายโซ่แห่งสังขาร โดยมีวิถีทางที่โค้งถึงกันเป็นธรรมจักรดังเช่นที่มีการชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ใดทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับกรรมนั้น สานถึงวิถีการเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งกำลังรับผลจากการกระทำของคนส่วนใหญ่ในอดีต รวมทั้งความยิ่งใหญ่จากด้านบนด้วย ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือ วิถีการเรียนรู้ความจริงจากธรรมชาติ นั่นเอง

จึงสรุปได้ว่า **ครูกับพระมีรากฐานร่วมกันโดยแท้** ดังคำกล่าวที่เคยรับฟังมาว่า **พ่อแม่คือพระของลูก และครูคือพระของศิษย์** แต่ถ้าไม่ตกอยู่ในสภาวะยึดติดมากนักย่อมเข้าใจได้ถึงรากฐานว่า **พระ** หมายถึง **ผู้รู้ธรรมชาติในใจโดยที่ไม่ยึดติดอยู่กับภาพซึ่งเป็นเพียงเปลือกนอก** ช่วยให้สามารถมองเห็นสายสัมพันธ์ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าจากใจถึงใจอย่างแท้จริง โดยปราศจากความรู้สึกที่คิดว่าตนจะต้องเป็นครูหรือพระ

เหตุซึ่งทำให้คนและสังคมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงมาอยู่ในสภาพที่ได้รับผลเสียหายเช่นนี้ น่าจะสืบเนื่องมาจากการที่คนนำเอาสรรพสิ่งทั้งหลายจากธรรมชาติซึ่งอยู่นอกตัวเองมาคิดประดิษฐ์วัตถุส่งผลวนกลับมาแพร่อิทธิพลกลับกลืนสิ่งที่คนมีเป็นธรรมชาติอยู่แล้วให้ลงไปจมอยู่ในส่วนลึกจนกระทั่งค้นพบได้ยากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากรากฐานจริงของแต่ละคนเป็นสิ่งอิสระ แต่เนื่องจากทุกวันนี้คนส่วนใหญ่มีธรรมที่มองออกจากตัวเองมากขึ้น ดังนั้นเมื่อนำเอาคำว่า **อิสรภาพ** มาพิจารณามักใช้ประโยชน์ไปในด้าน “เรียกช่อง” โดยเหตุที่มองอิสรภาพจากความเข้าใจซึ่งมุ่งทิศทางออกสู่ด้านนอกมากกว่ากำหนดทิศทางให้สังคมมีความร่อนแรงยิ่งขึ้น จนถึงขั้นทำร้ายกันเองในที่สุด

หากใครสามารถรู้และเข้าใจถึงความหมายของอิสรภาพที่รากฐานจริงได้ ย่อมมีโอกาสรอดพ้นจากอิทธิพลสิ่งซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อหวังผลในด้านวัตถุดังกล่าวแล้ว ดังนั้นความจริงจึงได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่าทุกสิ่งขึ้นอยู่กับตัวเองโดยแท้ และถ้าสามารถยืนหยัดอยู่บนรากฐานความเป็นตัวของตัวเองได้อย่างมั่นคง และมุ่งมั่นทำงานด้วยสมาธิอันแน่วแน่ ย่อมเปิดโอกาสให้เรียนรู้ธรรมะร่วมกับความเป็นครูที่แท้จริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ครูที่แท้จริงจึงหาใช่เป็นเพียงบุคคลผู้สอนอยู่ในสถานการศึกษา

ซึ่งอาจก้าวต่อไปเป็นศาสตราจารย์ โดยที่เชื่อว่าหากมองจากรากฐานเช่นนั้นคงจะมีอะไรต่อมิอะไรต่อไปอีกอย่างไม่มีวันจบสิ้น ร่วมกันอีกด้านหนึ่งซึ่งรับเอาอิทธิพลที่วนกลับมาทำให้ตนห่างจากความเป็นมนุษย์มากขึ้น ผู้ซึ่งตกอยู่ในสภาพลึมตัว เช่นนี้ ย่อมมีเหตุผลสถานถึงการล้มความรับผิดชอบอันพึงมีต่อศิษย์ เชื่อมโยงถึงเยาวชนคนรุ่นหลัง รวมถึงสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตตนเอง ซึ่งบุคคลผู้มีลักษณะดังกล่าว ย่อมเปิดโอกาสให้อ่านถึงความจริงได้จากการนำเงื่อนไขภายนอกมากล่าวอ้างอย่างเป็นนิสัย

แท้จริงแล้ว **รากฐานของครูคือสิ่งซึ่งมีเป็นธรรมชาติอยู่แล้วในแต่ละคน** และจากรากฐานดังกล่าว หากมองออกสู่ด้านนอกย่อมเข้าใจได้ว่า **ครูคือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกรับผิดชอบต่อชนรุ่นหลัง อันควรถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ผู้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม** ดังนั้นหากพบว่าสังคมใดสูญเสียการรู้ธรรมชาติ ทำให้การแสดงออกของแต่ละคนขาดความเป็นธรรมชาติซึ่งควรจะมีความจริงใจต่อกัน ย่อมทำให้ความเป็นครูจำต้องสูญเสียไปด้วยอย่างสอดคล้องกันกับเหตุและผล

การให้จิตใจแก่เพื่อนมนุษย์ปราศจากการเลือกที่รักมักที่ชังโดยนำไปปฏิบัติอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ย่อมช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีโอกาสเรียนรู้ความจริงร่วมกัน ระหว่างคนกับทุกคนซึ่งอยู่บนพื้นฐานความหลากหลาย

หลายอย่างเป็นธรรมชาติ โดยที่วิถีทางดังกล่าวสามารถนำไปสู่การรู้ธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง จึงน่าจะถือเป็นสัจธรรมซึ่งนำมาใช้เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของแต่ละคนผู้มีโอกาสเติบโตขึ้นมาท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของทุกสภาพชีวิตซึ่งอยู่ร่วมพื้นฐานธรรมชาติและสังคมกับตน ดังนั้นจึงน่าจะให้ความสนใจค้นหาความจริงจากเงื่อนไขทั้งหลายที่ผ่านเข้ามาสู่วิถีชีวิตให้ตนมีโอกาสสัมผัสในแต่ละช่วงอย่างไม่เพิกเฉย

การให้ที่ลึกซึ้งที่สุดย่อมมีสองด้าน ด้านหนึ่งเริ่มจากรากฐานจิตใจตนเอง กับอีกด้านหนึ่งน่าจะได้แก่การให้ความรู้ หากเริ่มค้นจากความจริงใจ ย่อมได้รับสิ่งซึ่งควรถือว่ามีคุณค่าเหนือการให้สิ่งอื่น เนื่องจากได้รับผลทั้งสองด้าน เน้นที่ผู้ให้ซึ่งควรได้รับลึกซึ้งมากกว่า

อนึ่ง ในเมื่อทุกสิ่งซึ่งปรากฏให้สัมผัสได้และรู้ได้ หาใช่มีตัวตนให้ยึดมั่นถือมั่น หากมีการเปลี่ยนแปลงเป็นสัจธรรม ดังนั้นการคิดค้นหาความจริงจากแต่ละสิ่ง ถ้าสนใจปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ย่อมความจริงว่ามีที่สุดของที่สุดซึ่งเกิดจากรากฐานที่เจริญลึกซึ้งยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เปรียบได้ดุจห่วงซึ่งร้อยถึงซึ่งกันและกันโดยถือเหตุกับผลเป็นพื้นฐาน ช่วยให้สติปัญญาของผู้ปฏิบัติซึ่งนำความคิดออกมาใช้ประโยชน์ในอนาคต มีการเจริญงอกงามยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น หากผู้ซึ่งแม้ว่าจะมีโอกาสเติบโตขึ้นมาแล้ว ยังคงคิดว่าครูคือบุคคลผู้สอนอยู่ในสถาบันการศึกษา อีกทั้งเป็นผู้ให้แก่ศิษย์ด้านเดียว ย่อมอ่านถึงความจริงได้ว่า เท่าที่วิถีชีวิตบุคคลผู้นั้นผ่านพ้นมาแล้ว ยังขาดการเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งตนควรได้รับการสอนจากธรรมชาติของคนในสังคม อันมีเหตุผลช่วยให้รากฐานความคิดได้รับการพัฒนาอย่างถึงความจริง ทำให้คาดการณ์ว่าวิถีชีวิตอนาคตของบุคคลดังกล่าว น่าจะได้รับบทเรียนอันมีเหตุมีผลสะท้อนกลับมาจากการกระทำของตนซึ่งหนักมากกว่าเก่า

ครูผู้ซึ่งมีรากฐานอยู่ในสภาพที่คิดว่าคนเป็นผู้ให้แก่ศิษย์ด้านเดียว ย่อมกำหนดให้ศิษย์ตกอยู่ในสภาพเป็นผู้รับด้านเดียว ถือเป็นการทำลายอิสรภาพซึ่งควรจะเจริญงอกงามขึ้นมาจากรากฐานตนเอง เพื่อช่วยให้คิดริเริ่มสิ่งต่างๆ และนำปฏิบัติจากแนวคิดตนเองอย่างมีความสุข ซึ่งควรถือว่คือวิถีทางอันพึงนำสู่การรู้ธรรมะอย่างถึงรากฐาน

วิถีทางดังกล่าวน่าจะมีเหตุผลช่วยให้แต่ละคนสามารถละลายกรอบซึ่งตนสร้างขึ้นไว้ในรากฐานจิตใจตัวเองในอดีตให้ละลายลงไปได้อย่างมีขั้นตอน ถ้าเหลือน้อยลงย่อมมีโอกาสช่วยให้ความคิดอิสระมากขึ้น จึงช่วงให้มองเห็นปัญหาต่างๆ ได้ลึกซึ้งและเปิดกว้างมากขึ้นว่า

**ครูคือผู้ใหญ่ทุกคนซึ่งนำ
ปฏิบัติทุกสิ่งจากรากฐานตนเอง
ให้เห็นเป็นแบบอย่างก็แก่คนรุ่น
หลังรวมถึงลูกหลานจาก
จิตสำนึกซึ่งมีความรับผิดชอบ**

แม้บางครั้งอาจพบว่าคนจากด้านดังกล่าวกระทำผิดพลาด เพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ย่อมมีความเข้าใจจึงให้อภัย หากนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้เป็นบทเรียนเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขอย่างปราศจากการเพิกเฉย

อนึ่ง ใคร่ขออนุญาตกล่าวย้ำว่า ผู้ใหญ่ที่เข้าใจคนรุ่นหลัง รวมถึงครูผู้เข้าใจศิษย์อย่างแท้จริงจากจิตวิญญาณย่อมมีความรักและสนใจที่จะใช้ชีวิตลงทำงานทุกสิ่งทุกอย่างร่วมกับเยาวชนอย่างมีความสุข และหากเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์จริงย่อมไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย แต่กลับช่วยส่งเสริมให้มีพลังเพิ่มมากขึ้น

**ถ้าสามารถหวนกลับมาทบทวน
ตัวเองได้ย่อมเข้าใจความเป็นครู**

ในขณะที่สังขธรรมได้กำหนดไว้ให้แต่ละคนเติบโตยิ่งขึ้น หากมุ่งมั่นทำงานจากความรู้สึกจริงใจต่อผู้อื่น ร่วมกับการรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้อย่างมั่นคงโดยไม่ยอมให้ตนตกเป็นทาสอิทธิพลวัตถุและอามิสทุกรูปแบบไม่ว่าการอยากเข้าไปมีตำแหน่งและอำนาจรวมทั้งอยากแสดงผลงาน

และได้ชื่อเสียง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ควรเป็นไปตามธรรมชาติอันถือเหตุกับผลเป็นพื้นฐานกำหนด ในที่สุดวิถีชีวิตย่อมมาถึงจุดปรับเปลี่ยนวิถีความคิด ให้วนทิศทางกลับมาพิจารณาค้นหาความจริงจากรากฐานตนเองชัดเจนมากขึ้น

ซึ่ง ณ จุดนี้เองที่น่าจะช่วยให้เชื่ออย่างมั่นใจได้ว่า บรรดาศิษย์ของคนแม้คนรุ่นหลังที่ยืนอยู่ในมุกกว้างอย่างปราศจากกรอบ ล้วนเป็นครูสอนตนให้รู้คุณค่ามากกว่าสิ่งซึ่งตนได้ให้แก่เขาทั้งหลาย จึงช่วยให้รู้สึกรักและมองเห็นคุณค่าคนรุ่นหลังลึกซึ้งยิ่งขึ้นกว่าเก่าอย่างเป็นธรรมชาติ

อนึ่ง คำกล่าวซึ่งหยิบยกมาเริ่มต้นไว้แต่แรกว่า **การสอนเพื่อนมนุษย์** หากมีใจกว้างและมีความจริงใจ ย่อมหวนกลับมาช่วยให้คนมีโอกาสเรียนรู้ความจริงจากมนุษย์ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความหลากหลายลึกซึ้งยิ่งขึ้น ถ้าบุคคลผู้มีโอกาสเติบโตขึ้นมาท่ามกลางวิถีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความมั่นคงอยู่กับเหตุผลจากปัญหาซึ่งเกิดจากการทำงานร่วมกัน โดยเหตุที่ช่วยให้รู้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ผลกระทบจากแต่ละปัญหามีผลส่งเสริมให้คนสามารถพิสูจน์คุณค่าความเป็นคนของตนได้ จึงทำให้รากฐานตนเองมีโอกาสหยั่งลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ดังเช่นที่มีภาษิตในอดีตบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า **รู้อะไรก็ไม่สู้รู้วิชา - รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี** ซึ่งมีบางคนผู้มองเห็นได้ด้านเดียวด่วนสรุปเอาเองว่า ผู้ใหญ่สมัยก่อนสอน

ให้เด็กเห็นแก่ตัว ส่วนผู้ที่ชีวิตผ่านพ้นมาถึงช่วงหนึ่งหลังจากการมุ่งมั่นปฏิบัติ โดยที่สามารถรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้อย่างมั่นคงตลอดมา ช่วยให้มองเห็นอีกด้านหนึ่ง ทำให้เข้าใจความหมายที่มีความลึกซึ้งมากกว่าว่า การรักษาตัวรอดหาใช่การเอาตัวรอดไม่ หากหมายถึงการรอดพ้นจากอิทธิพลวัตถุและอำนาจทั้งหลาย ช่วยให้ปัญญาปรากฏออกมาจากรากฐานตนเองได้อย่าง

ความจริงเป็นสิ่งซึ่งทุกคนมีโอกาสสัมผัสและรู้ได้เสมอ แม้บางคนอาจเป็นเรื่องยากมากสักหน่อย แต่ก็น่าจะมีบางคนรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา เนื่องจากสามารถค้นพบได้จากตัวเอง ถ้าให้ความสนใจพิจารณาจากทุกส่วนของร่างกาย และค้นหาความจริงเพื่อหวังเรียนรู้ซึ่งย่อมพบว่าส่วนต่าง ๆ อยู่ในด้านรูปวัตถุ แต่ก็ยังมีอีกด้านหนึ่งอันได้แก่จิตใจซึ่งถือเป็นขุมพลังอันมหาศาล และเปรียบได้ดุจ น้ำบ่อทราย โดยเหตุที่ยังเปิดออกและตักมาใช้ก็ยังมีโอกาส

ปรากฏออกมามากขึ้น ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากมีความมุ่งมั่นปรากฏออกมาจากรากฐาน หากทุกสิ่งมีความเป็นธรรมชาติอย่างสอดคล้องต้องกัน และควรเริ่มต้นจากการนำปฏิบัติโดยผู้ใหญ่ก่อน

จากภาพรวมทั้งสองด้านเท่าที่กล่าวมาแล้ว น่าจะช่วยให้เห็นความจริงได้ว่า การมุ่งมั่นทำงานเพื่อใช้ประโยชน์จากด้านซึ่งเป็นร่างกาย โดยที่มีเหตุมีผลเชื่อมโยง

ถึงด้านซึ่งเป็นเงื่อนไขที่แฝงอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองหากปราศจากการนำเอาอิทธิพลภายนอกเข้าไปแอบแฝงหรือผูกติด แม้การนำปฏิบัติโดยแต่ละคนอาจมีรูปแบบแตกต่างกัน หรืออาจกล่าวว่ามีงานทำงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อตนเองโดยแท้

ผลจากการปฏิบัติบนวิถีทางดังกล่าว น่าจะช่วยให้มาถึงจุดซึ่งมองเห็นความจริงได้ว่า ครูผู้ทำหน้าที่สอนศิษย์อยู่ในกรอบของสถาบันการศึกษาทุกระดับ เป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลธรรมชาติของสังคมและ

เป็นความจริงอยู่ในสังคมจะเป็นอย่างไรก็ตาม หากบุคคลใดมีรากฐานจิตใจอิสระ ช่วยให้มีความเป็นตัวของตัวเอง ถึงระดับหนึ่ง ย่อมรักที่จะยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงโดยไม่ยอมให้ตนตกเป็นทาส อิทธิพลสิ่งเหล่านั้น แม้ว่าอาจจะต้องสูญเสียชีวิตจากเหตุดังกล่าว

ผู้มีวิญญานเป็นครูจึงยอมไม่ละทิ้งศิษย์

บุคคลใดที่ขาดจิตวิญญานที่ให้ความสำคัญแก่ศิษย์ยอมไม่ใช่ครู แม้ผู้ซึ่งชีวิตมีโอกาสเติบโตขึ้นมา หากรากฐานจิตใจ

บุคคลใดที่ขาดจิตวิญญานที่ให้ความสำคัญแก่ศิษย์ยอมไม่ใช่ครู แม้ผู้ซึ่งชีวิตมีโอกาสเติบโตขึ้นมา หากรากฐานจิตใจขาดการให้ความสำคัญแก่เยาวชนอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมไม่คู่ควรแก่การที่จะได้รับความเคารพยกย่อง

เป็นด้านรูปแบบ แต่ก็หาใช่ว่าถ้าพบ ครูผู้มีคุณสมบัติไม่เป็นที่สอดคล้องกันกับเหตุผลจากที่อื่นก็จะนำเอามากกล่าวอ้างในลักษณะของการสร้างช่องทางให้ตนเองรอด โดยไม่คิดปรับปรุงตัวเอง

ในเมื่อสังขารได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า ทุกสิ่งย่อมมองได้สองด้านเสมอ ดังนั้นแม้ว่าสิ่งซึ่งพบเห็น

ขาดการให้ความสำคัญแก่เยาวชนอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมไม่คู่ควรแก่การที่จะได้รับความเคารพยกย่อง

ถ้าพบว่าบุคคลลักษณะดังกล่าวมีคนให้การเคารพนับถือ น่าจะอ่านถึงความจริงได้ว่า เป็นเพียงการแสดงออกที่เปลือกนอก จากกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งยึดติดอยู่กับเปลือกนอกร่วมกันเท่านั้น และแล้ววัน

หนึ่งทุกสิ่งก็จะปรากฏออกมาเป็นความให้เห็นได้ชัดเจนในที่สุด ไม่ว่าจะเร็วหรือช้า

อนึ่ง หลังจากพบความจริงว่า ลูกหลานละทิ้งพ่อแม่มากขึ้นก็ตีศิษย์ไม่สนใจเคารพครูกว้างขวางมากขึ้นก็ตี จนถึงขั้นที่ผู้บริหารประเทศได้รับการดูถูกจากประชาชนมากขึ้น เรามักกล่าวว่า ถ้าผู้ใหญ่ไม่ละทิ้งเด็กสภาพดังกล่าวย่อมไม่เกิดขึ้น แม้กระทั่งปัญหาเยาวชนตลอดจนประชาชนทั่วไปตกอยู่ในสภาพติดยาเสพติดและเป็นอาชญากรอย่างกว้างขวาง

อนึ่ง ในเมื่อวิถีการเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่ง มีธรรมชาติที่เป็นธรรมจักรดังนั้นเราจึงพบต่อไปอีกว่า นอกจากผู้ใหญ่ขาดการให้ความสำคัญแก่เด็กแล้ว ยังมีวิถีทางซึ่งหวนกลับมาใช้เด็กเป็นเครื่องมือประโยชน์ใส่ตนทุกรูปแบบ

ทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สำหรับทางอ้อมนั้นมีการสร้างงานที่แฝงไว้ด้วยเงื่อนไข เพื่อตนเองในลักษณะซึ่งส่งผลมอมเมาเด็ก แม้คนจากกลุ่มที่ขึ้นไปครองอำนาจและบริหารประเทศหลายคนใช้ประชาชนเป็นเครื่องมือเพื่อหวังผลประโยชน์ตนเองและพรรคพวก

เนื่องจากขาดความสนใจในการแก้ไขปรับปรุง แนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานการศึกษา เพื่อให้คนมีความเป็นตัวของตัวเอง ช่วยให้สามารถรู้เท่าทันคนอื่นเป็นส่วนใหญ่ จึงพบความจริงว่า ไม่มีวามีเรื่องใดเกิดขึ้นหรือมีการได้รับผลประโยชน์

จากวัตถุเกิดขึ้น ที่ไหนก็จะเฮตามกันไป ทำให้เกิดผลเสียหายในที่สุด อีกทั้งมีผลถ่ายทอดสู่เด็กรุ่นแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ส่วนทางตรงนั้นย่อมมีโอกาสมองเห็นความจริงได้ง่ายเช่น การที่ครูให้สิทธิ์เป็นเครื่องมือค้ายาเสพติดและครูเข้มขึ้นกระทำชำเราศิษย์ จนกระทั่งถึงพ่อใช้ลูกเป็นเครื่องมือในด้านมิชอาชีพ และพ่อเข้มขึ้นกระทำชำเราลูกตนเองอย่างที่หลายคนไม่เคยคาดคิดมาก่อน

ถ้ามองเห็นสังขรณ์ซึ่งปรากฏออกมาจากทุกกรณีอย่างชัดเจนว่า เมื่อมีด้านหนึ่งย่อมมีอีกด้านหนึ่งเสมอ จึงพบว่าเมื่อพ่อแม่ละทิ้งลูกและครูละทิ้งศิษย์ย่อมมีอีกด้านหนึ่งซึ่งแสดงออกให้เห็นว่าตนไม่ละทิ้งลูกหลาน ดังเช่นที่มีการกล่าวว่า ไปไหนก็จะเอาไปด้วย บางรายก็พูดว่าตนปฏิบัติอย่างนั้นอย่างนี้กับลูก สังเกตเห็นรูปแสดงออกมาอย่างไรหรือต้องการสิ่งใด ตนก็จะสนองตอบโดยที่คิดว่าลูกจะได้รับ ความอบอุ่น ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้รู้สึกว่าร่านมาจากตำรามากกว่าคิดได้อย่างอิสระ ยิ่งไปกว่านั้นภาพที่พบเห็นมาแล้วมักเน้นความสำคัญอยู่กับลูกตัวเองเพียงด้านเดียว

ภาพสะท้อนมักพบได้จากรายการอภิปรายทางโทรทัศน์ หรือไม่ก็การจัดสัมมนาซึ่งมักเรียกกันว่าทางวิชาการ

หากพูดกันถึงปัญหาครอบครัวทำให้เกิดความรู้สึกจากธรรมชาติ เสมือนว่า ต้องการแสดงออกเพื่อ

ให้สาธารณชนยอมรับว่าตนเป็นผู้รู้ดีคนหนึ่ง แต่แท้จริงแล้วขาดรากฐานซึ่งหยั่งลงถึงความเป็นธรรมชาติ แต่ไม่รู้ตัวว่าตนได้แสดงออกถึงความเห็นแก่ตัว ที่สะท้อนออกมาจากมุมหนึ่งให้เห็นได้

ทั้งนี้และทั้งนั้น หากมีรากฐานที่สามารถมองทุกสิ่งสารถึงกันได้ ย่อมพบความจริงว่า ลูกหลานตัวเองเป็นส่วนหนึ่งซึ่งอยู่บนพื้นฐานความสำคัญร่วมกับลูกหลานของทุกคน จึงควรสานความรักความรับผิดชอบถึงกันได้หมด

ถ้าครูมีลักษณะความคิดเช่นนี้เป็นส่วนใหญ่ คงหวังได้ยากที่จะให้ครูมีความจริงใจต่อศิษย์

ดังนั้นภาพที่สะท้อนออกมาจากสถานการณ์ปัจจุบันจึงทำให้ผู้มองเห็นสังขรณ์ได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่งเกิดความสงสัยว่า ผู้ที่แสดงออกว่าตนรักลูกรักหลาน ยิ่งเป็นครูหรือบุคคลผู้อยู่ในแวดวงวิชาการด้านสังคมและมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา แม้หลายคนอาจพูดว่าตนรักศิษย์แต่ก็อาจเป็นมายาภาพหรือสิ่งซึ่งเรียกกันว่า ภาษาดอกไม้ ซึ่งมีธรรมชาติที่เบ่งบานสวยงามเพียงช่วงหนึ่งเพื่อหวังล่อแมลง และในที่สุดก็เหี่ยวเฉาอย่างเป็นธรรมชาติ

หากจะให้สรุปผลจากประเด็นนี้ก็คือผู้ใหญ่ต้องการเอาใจเด็กเพื่อประโยชน์แห่งตนมากกว่าความจริงใจที่ช่วยให้ตนสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือเหตุและผลอย่างแท้จริง ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากความจริงใจกับความเห็น

แก่ตัวแม้มีรากฐานร่วมกันแต่ก็อยู่กันคนละด้านดังนั้นการแสดงออกดังกล่าวจะเกิดจากธรรมชาติของคนซึ่งกระทำไปเพราะความอยากทำให้ปรากฏออกมาในลักษณะของความไม่รู้

หากบุคคลผู้เป็นครูก็ดี หรือเป็นพ่อแม่ก็ดี แม้คนในกลุ่มคนที่ขึ้นไปครองอำนาจบริหารประเทศระดับต่าง ๆ ซึ่งมีประชาชนระดับรองลงมา ถึงระดับล่าง อันพึงต้องรับผิดชอบก็ดี สามารถเข้าถึงเหตุผลอย่างผู้รู้จริง เมื่อพิจารณาที่คน คนมีธรรมชาติซึ่งน่าจะให้ความสำคัญแก่ด้านรากฐานจิตใจเหนือกว่าด้านร่างกาย จึงจะช่วยให้เข้าใจได้อย่างลึกซึ้งซึ่งว่า ความหมายของประเด็นที่ว่าครูไม่ละทิ้งศิษย์ หรือผู้ใหญ่ไม่ละทิ้งเด็ก รวมถึงผู้บริหารไม่ละทิ้งประชาชนน่าจะหมายถึงการมีรากฐานจิตใจที่ให้ความสำคัญแก่เด็ก สานถึงคนระดับล่างอย่างเป็นธรรมชาติ อยู่เหนือความต้องการของตัวเอง

ดังนั้นไม่ว่าร่างกายจะอยู่ใกล้ชิดหรือห่างไกลกันแค่ไหน รวมทั้งไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง ย่อมสะท้อนภาพที่แสดงออกให้อ่านได้ถึงจิตใต้สำนึกอย่างชัดเจน ดังเช่นที่ผู้ใหญ่ในอดีตมักกล่าวให้ได้ยินเป็นครั้งคราวว่า ไม่ว่าจะคิดทำอะไรก็ตาม ควรสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกรับผิดชอบต่อเด็กอยู่ภายใต้จิตสำนึกอย่างเป็นธรรมชาติ

หากสามารถปฏิบัติได้จริงไม่ว่าคุณจะคิดและทำอะไรอยู่ที่ไหนแม้ในที่ลับตาเด็ก ย่อมไม่ปฏิบัติในสิ่ง

ซึ่งไม่ผิดทำนองครองธรรมของผู้ใหญ่ถ้ากระทำลงไปเพราะสิ่งซึ่งได้แสดงออกไว้แล้วไม่ได้เกิดจากใจจริง แม้ว่าครั้งนี้เด็กอาจไม่เห็น แต่วันหนึ่งข้างหน้า ย่อมมองเห็นได้ดังเช่นที่คนรุ่นเก่าเคยกล่าวเตือนสติไว้ว่า ทำอะไรไม่ตีไว้อย่าคิดว่าจะไม่มีใครเห็น นอกจากนั้น สื่อธรรมชาติซึ่งसानออกมารากรากฐานจิตใจมนุษย์แต่ละคน มีความละเอียดอ่อนเกินกว่าที่จะนำเอาเครื่องมือด้านรูปวัดมาตรวจสอบ แต่บุคคลผู้มีจิตละเอียดเหนือกว่าย่อมรู้สึกได้ ดังนั้นการปฏิบัติใด ๆ ซึ่งขาดความเป็นธรรมชาติจากด้านหนึ่ง อาจมีผลทำให้อีกด้านหนึ่งเกิดความไม่สนิทใจได้

จึงกล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า ถ้าครูปฏิบัติตัวอยู่ในศีลในธรรมจริง ย่อมได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งครูและศิษย์ ดังนั้นหากครู ผู้ซึ่งดำเนินชีวิตมายาวนาน กว่าศิษย์มีความสนใจเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างไม่ประมาทมาโดยตลอด เมื่อมีโอกาสสัมผัสกับศิษย์ จากการปฏิบัติงานร่วมกัน ย่อมได้รับบทเรียนลึกซึ้งมากกว่า สอดคล้องกับเหตุผลที่เคยกล่าวไว้แล้วว่า ครูที่แท้จริงย่อมเห็นได้ว่าตนเรียนรู้จากศิษย์มากกว่าสิ่งซึ่งตนได้มอบให้ ครูลักษณะนี้จึงคงความเป็นหลักทางใจให้กับศิษย์ได้อย่างชัดเจน อยู่เสมอ

ดังนั้นเราจึงกล่าวต่อไปได้อีกว่า บุคคลใดถือปฏิบัติจากรากฐานจริงของตนให้อยู่กับเหตุและผลของตนได้อย่างมั่นคงโดยตลอด แม้

บางช่วงอาจรู้สึกหวั่นไหวจากแรงกระทบโดยอิทธิพลอามิสลักษณะต่าง ๆ แต่ก็สามารถปรับใจให้กลับคืนสู่แนวทางปกติได้อย่างเรียบง่าย ย่อมมีโอกาสเข้าถึงความจริงได้ว่า ครูผู้รู้สึกได้เองว่าศิษย์เป็นผู้ให้ความรู้แก่ตนมากกว่าความรู้ซึ่งตนได้มอบให้แก่ศิษย์ อีกทั้งยังสะท้อนให้รู้ได้ว่าความเป็นครูที่แท้จริงกำลังเกิดขึ้นแล้ว

ซึ่งครูผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ ย่อมมีความรักความสนใจที่จะลงทำงานร่วมกับศิษย์อย่างมีความสุข โดยเหตุที่ในหัวใจของครูเอง มีทั้งความเมตตากรุณา และการเปิดโอกาสให้ศิษย์เรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างอิสระติดตามมาด้วยการรู้อภัย แก่ศิษย์อย่างครบถ้วนเป็นธรรมชาติ

แม้ว่าบางครั้งครูอาจไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับศิษย์ แม้พ่อแม่ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดเพื่อคอยปกป้องเอาอกเอาใจลูก หากมุ่งมั่นทำงานอุทิศตนให้กับเพื่อนมนุษย์จากจิตวิญญาณที่อิสระโดยที่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองอย่างเด่นชัดอยู่เสมอ ย่อมมีผลสื่อถึงศิษย์และลูกหลานร่วมทั้งชนรุ่นหลังทั่วไป ให้เห็นได้สัมผัสได้ ย่อมมีโอกาสถ่ายทอดสิ่งที่ตีงามไว้ให้ เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิต อีกทั้งมีผลสร้างศูนัยรวมใจให้เกิดขึ้นจากทุกทิศทางอย่างมีเหตุมีผล

ความทุกข์ของศิษย์คือบทเรียนที่มีคุณค่าของผู้ซึ่งมีจิตวิญญาณเป็นครูอย่างแท้จริง

สังขรณ์ของมนุษย์ซึ่งดำรง

ชีวิตอยู่ร่วมกันน่าจะจะได้แก่การเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากรากฐานที่เป็นธรรมชาติของทั้งสองด้าน โดยการใช้ออกาสที่มีการแสดงน้ำใจต่อกันเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพึงควรเริ่มต้นจากด้านผู้ใหญ่ก่อน หากเป็นไปได้ด้วยความจริงใจต่อกันแล้ว ย่อมส่งผลถ่ายทอดความเป็นธรรมชาติถึงเด็กกว่าอย่างได้ผลจริงด้วย

ถ้าผู้ที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่มีความจริงใจซึ่งแสดงออกมาจากรากฐานตนเองอย่างเปิดเผย หลังจากพบเด็กทำผิด

ย่อมไม่ควรที่จะละท่อนแวน้ำใจให้อ่านาจนโทษ หากมองด้วยความรู้สึกทำทนายที่จะคิดเปลี่ยนแปลงนิสัยโดยใช้เหตุผลบนพื้นฐานการเอาชนะใจตนเองของผู้ใหญ่ หรืออาจกล่าวได้ว่า เอาชนะความไม่ดีด้วยความดี จึงเน้นความสนใจไปยัง โอกาสของคนที่จะได้เรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวเกิดจากความจริงที่ว่า การคิดแก้ไขปัญหาทุกเรื่องควรเริ่มต้นที่ตนเองก่อนอื่น

ประเด็นสำคัญดังกล่าวจึงมีเหตุผลนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันระหว่างครูกับศิษย์ หรือระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก แทนการสร้างช่องว่างให้เกิดเป็นปัญหากว้างมากขึ้น จนกระทั่งก่อความเสียหายขึ้นทั้งสองด้าน ดังเช่นที่มักพบได้ในสังคมปัจจุบันทั้งระหว่างพ่อแม่กับลูกและครูกับศิษย์ จนถึงระหว่างผู้บริหารงานระดับ ต่าง ๆ ยิ่งถึงระดับสูงกับปฏิบัติงาน อยู่

ภายใต้ความรับผิดชอบ ยิ่งด้านหนึ่งมีการเน้นให้อ่านาแก้ไขปัญหามากล่าวถึง การกระจายก็มีการเน้นอยู่ที่ด้านอ่านา จึงกล่าวกันว่า การกระจายอ่านา โดยที่ไม่รู้ความหมายของคุณธรรม ซึ่งอธิบายได้ โดยการปฏิบัติตามความจริงใจของผู้ใหญ่

ดังได้กล่าวย้ำความสำคัญไว้แต่แรกแล้วว่า บุคคลผู้มีความเป็นครูจริงย่อมรู้ซึ่งว่า ศิษย์คือครูของตน หากนำมาพิจารณาพร้อมกับความจริงซึ่งไปได้ในกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละคนที่อยู่ร่วมกันคือ ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนคือครูชีวิตที่แท้จริง หากสามารถมองเห็นสังขรณ์ซึ่งมีเหตุผลเชื่อมโยงถึงกันและกันระหว่างสองประเด็นนี้ได้ น่าจะช่วยให้เห็นความจริงต่อไปอีกว่า ปัญหาชีวิตของศิษย์รวมทั้งเยาวชน น่าจะถือเป็นครูปอันทรงคุณสำหรับการเรียนรู้ โดยถือการปฏิบัติร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญ

ดังนั้น การใช้วิธีแก้ไขปัญหโดยชี้แนะหรือสั่งการ ซึ่งมีเหตุเกิดจากขาดจิตวิญญาณในการนำปฏิบัติเพื่อหวังให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จึงขัดกับหลักการซึ่งมักกล่าวกันว่า ทุกคนควรมีโอกาสเรียนรู้เท่าเทียมกันหมด จึงทำให้แปลความหมายไปว่า คือการเรียนในโรงเรียน ทำให้สะท้อนความจริงออกมาในลักษณะ เรียกร้องเพื่อต้องการเข้าโรงเรียน

สาเหตุดังกล่าวน่าจะสืบเนื่องมาจาก ขาดการมองเห็นความจริง

ว่า การปฏิบัติร่วมกันคือวิถีทางที่มุ่งไปสู่การเรียนรู้ความจริง จากช่วงที่ผ่านมาจึงก่อความเสียหายให้แก่สังคมมากขึ้น และสิ่งซึ่งเป็นนิสัยติดตามมาด้วยก็คือ **สั่งแล้วแล้วกัน** กับ **การเน้นแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า เพื่อให้พ้น ๆ ตัวเองไปเท่านั้น** ครูลักษณะนี้จึงขาดการติดตามวิถีการดำเนินชีวิตของศิษย์ ยิ่งศิษย์พ้นจากรั้วสถาบันการศึกษาซึ่งถือเป็นกรอบในด้านกาจัดการไปแล้ว เสมือนคำกล่าวที่คนแต่ก่อนมักพูดกันว่า **ตัดหางปล่อยวัด**

อนึ่ง จุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่วิถีทางที่สร้างสรรค์อย่างแท้จริงนั้น จะเกิดขึ้นได้ภายในรากฐานจิตใจบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นครู แม้ผู้ใหญ่ซึ่งยืนอยู่ในจุดต่าง ๆ พึงต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองอย่างชัดเจน จึงจะช่วยกำหนดให้เป็นคนมีนิสัย ไม่คำนึงถึงความยากลำบากจึงไม่น่าประเด็นนี้อื่นใดมาเป็นข้ออ้างเช่นทำได้ยากบ้าง สมัยนี้ทำไม่ได้แล้วบ้าง แต่กับมุ่งมันลงมือทำจากจิตวิญญาณตัวเองอย่างดีที่สุด ผลจึงช่วยให้รากฐานตัวเอง มีความมั่นคงอีกทั้งลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก

บุคคลผู้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี หรือผู้ทำหน้าที่เป็นครูที่ดี ซึ่งมีคุณสมบัติดังกล่าวอยู่ภายในรากฐานความรู้สึกลึกคิดหากมีโอกาสพบศิษย์หรือชนรุ่นหลังตกอยู่ในสภาพยากลำบาก แม้จากผลการกระทำซึ่งขัดต่อกฎระเบียบที่จำเป็นต้องพิจารณา

ลงโทษ แทนการปล่อยให้ผ่านพ้น
ไปในลักษณะ เสรีแล้ว ๆ กันยอม
ให้ความสนใจติดตามสัมผัสแล้ว
ปฏิบัติอย่างเห็นอกเห็นใจจากใจจริง
แทนเพียงการพูดหวานล่อมหรือ
เอาอกเอาใจ

เพราะการปฏิบัติจากใจจริง
ยอมสร้างความรู้สึกรักจากอีกด้านหนึ่ง
ให้มีความอบอุ่น และเพิ่มความ
มั่นใจในตัวเองที่จะปรับทิศทาง
จากสิ่งซึ่งเคยกระทำไว้เดิมให้หัน
เหมาสู่วิถีทางใหม่ และครูที่มีความ
จริงใจย่อมไม่จกฉวยโอกาสแสวง
หาพรรคพวก ไว้ใช้เป็นฐานผล
ประโยชน์ตัวเองในอนาคต จึงไม่รู้
สึกว่าจะต้องให้ผู้ซึ่งได้รับน้ำใจหวล
กลับมานึกถึงบุญคุณตน

วิถีทางดังกล่าว ย่อมช่วย
เสริมสร้างรากฐานผู้ซึ่งชีวิตกำลัง
ตกอยู่ในสภาพรับทุกข์ สามารถร
ลุกขึ้นยืนใหม่ พร้อมกับได้รับบท
เรียนลึกซึ้งยิ่งขึ้นจากประสบการณ์
ชีวิตตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า เพราะ
ครูไม่ยึดติด จึงช่วยให้ศิษย์มี
โอกาสเติบโตขึ้นมาจากรากฐาน
ตนเองได้อย่างอิสระ และมองเห็น
วิถีทางที่จะนำตนไปสู่ความเป็น
มนุษย์ ผู้มีความคิดสมบูรณ์ครบ
ถ้วนยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะไปได้เร็วหรือ
ช้าแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับธรรมชาติ
ซึ่งเป็นพื้นฐานของแต่ละคนที่ไม่
เหมือนกัน

อนึ่ง ผู้ใหญ่ผู้มีความสมบัติ
ความเป็นครูอย่างแท้จริงย่อมมีอีก
ด้านหนึ่งด้วย กล่าวคือ มีการมุ่ง
มั่นนำปฏิบัติในสิ่งซึ่งอยู่กับการรู้
เหตุรู้ผลอย่างชัดเจน แม้ว่าชีวิต

ศิษย์จะผ่านพ้นจากการสัมผัสกับ
ตนไปแล้ว ไม่ว่าจะไปอยู่ห่างไกลหรือ
นานมากแค่ไหน แต่กระแสนเป็น
สังฆธรรมย่อมช่วยให้มีความผูกพัน
ถึงกันได้เสมอ แม้ว่าวันนี้ อาจไม่
สะท้อนออกมาให้รู้ วันหนึ่งข้าง
หน้าย่อมหวนกลับมาปรากฏให้
เห็นได้อย่างเป็นธรรมชาติ แล้วครู
ย่อมรู้ได้เองเสมือนศิษย์หวนกลับ
มาสอนตนให้มองเห็นสังฆธรรมจาก
สิ่งซึ่งทำไว้แล้วในอดีต ช่วยให้มอง
เห็นทุกสิ่งได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

คุณสมบัติอันควรทิวเป็นธรรมชาติ ของบุคคลซึ่งมีความเป็นครู

ดังได้กล่าวไว้ในช่วงแรก ๆ แล้ว
ว่า ครูคือผู้ซึ่งมีความเป็นผู้ใหญ่ หรือ
ผู้มีความเป็นผู้ใหญ่ย่อมมีความ
เป็นครู ไม่ว่าจะเป็ใครและทำงาน
ที่ไหน ดังนั้นถ้าผู้ซึ่งชีวิตเติบโตเป็น
ผู้ใหญ่ขึ้นมา มีการเติบโตอย่าง
สอดคล้องกับความเป็นครูซึ่งควร
จะรู้เหตุรู้ผลและมีความรับผิดชอบ
ย่อมมั่นใจได้ว่า สังคมน่าจะมี
โอกาสพัฒนาไปสู่ความเจริญ ได้
อย่างแท้จริง โดยไม่สร้างปัญหา
หนักมากยิ่งขึ้นเช่นปัจจุบัน

อนึ่งบุคคลผู้มีความเป็นครู
เป็นคุณสมบัติประจำใจ ควร
มีรากฐานจิตใจที่เปิดกว้างอีกทั้งมอง
สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจาก
ละลดภาวะยึดติดอยู่กับรูปวัตถุ
และอามิสทั้งหลาย ช่วยให้เป็นผู้รู้
เหตุรู้ผลที่แท้จริงชัดเจนยิ่งขึ้นอย่าง
สอดคล้องกัน

ซึ่งบุคคลผู้มีความสมบัติดัง
กล่าวแล้ว ย่อมถูกกำหนดโดย

ธรรมชาติในตัวเองให้อุทิศตนจาก
รากฐานจิตใจที่ปราศจากการ
เลือกที่รักมักที่ชัง แม้มองที่วิถีการ
เปลี่ยนแปลงของทั้งชีวิต ก็จะไม่พบ
ความจริงได้ว่า ผู้มีโอกาสเติบโตขึ้น
มาโดยมีใจกว้างยิ่งขึ้นอย่างสอด
คล้องกัน ย่อมรักที่จะเน้นทิศทาง
การทำงานลงสู่ด้านล่างด้วยความ
รู้สึกรับผิดชอบอย่างลึกซึ้ง

เนื่องจากที่รากฐานจิตใจเปิด
กว้างจึงมีความเป็นตัวของตัวเอง
และมุ่งมั่นทำงานร่วมกับศิษย์และ
เยาวชน คนรุ่นหลังอย่างมีความสุข
ให้เป็นที่เคารพรักและศรัทธาจาก
ความรู้สึกทั่ว ๆ ไป ของผู้ที่มุ่งหวัง
ความดีงาม ส่วนการพูดการเขียน
เพื่อสั่งสอนคนอื่นโดยตรง ย่อมพูด
และเขียนจากประสบการณ์ชีวิต ซึ่ง
ตนได้รับมาแต่อดีต โดยให้ความ
สำคัญแก่ด้านนี้ เหนือกว่าสิ่งที่ได้
จากการอ่านหนังสือหรือฟังผู้อื่นพูด
โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากด้านซึ่งเคย
เห็นว่าเป็นปัญหาแต่ผ่านพ้นมาแล้ว
จึงได้รับการสอนจากธรรมชาติให้รู้
ความจริงแล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่าพูด
แล้วเขียนจากสิ่งซึ่งตนได้ประจักษ์
ชัดแล้ว การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
กันมาโดยตลอดช่วยให้มั่นใจได้

และครูที่ดีย่อมไม่ละทิ้งการ
ปฏิบัติเนื่องจากรู้ว่าเป็นส่วนสำคัญ
ช่วยให้ตนมีความสุข ยิ่งเป็นการนำ
ปฏิบัติร่วมกับศิษย์อีกทั้งสานถึงชน
รุ่นหลังในมุกกว้าง โดยมองหา
โอกาสที่จะนำคนจากด้านนี้ลงสู่
พื้นดินด้วย ดังได้กล่าวไว้แล้วเป็น
ช่วง ๆ ว่า ชนรุ่นหลังคือครูที่ช่วยให้
รากฐานความคิดเจริญลึกซึ้งและ

อิสระยิ่งขึ้น ซึ่งบุคคลผู้เป็นครูหากมีรากฐานอิสระจึงยอมให้ออกาสแก่ศิษย์แสดงออกอย่างอิสระ ตนจึงจะมีโอกาสได้รับสิ่งนี้ ซึ่งเป็นอีกด้านหนึ่ง

ภาพดังกล่าว หากมองจากความคิดที่ตื่นเงินยอมลงความเห็นได้แต่เพียงว่าเป็นคนใจดีกับศิษย์ เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากมองเห็นความจริงได้ว่า การปฏิบัติมีเหตุมีผลสำคัญเหนือการแสดงออกในลักษณะอื่น จึงควรเน้นการปฏิบัติที่เปิดโอกาสให้ศิษย์ แม้ลูกหลานตนเองสามารถสัมผัสได้อย่างอิสระ ครูที่ดีจึงควรมีนิสัยเปิดเผยจากการจริงใจ และถ้าครูให้ความสำคัญแก่ศิษย์จริง ก็คงไม่เพียงแต่พูด หากน่าจะลงไปร่วมปฏิบัติในสิ่งซึ่งศิษย์คิดและตัดสินใจได้เองมาก่อนแล้ว

ไม่ว่าผลจะปรากฏออกมาในลักษณะได้ผลดีบ้างไม่ดีบ้าง ครูผู้มีความสมบัติเป็นผู้ใหญ่ยอมเข้าใจจึงให้การยอมรับแม้เกิดการพลาดพลั้งยอมให้อภัย ช่วยให้การปฏิบัติร่วมกัน มีความเป็นธรรมชาติถึงซึ่งกันและกันจากทั้งสอง ด้าน ช่วยให้เกิดแรงจูงใจ ศิษย์ลงถึงชีวิตทั้งหลายซึ่งอยู่ที่พื้นดินและแสดงความรับผิดชอบอย่างรู้คุณค่า อีกทั้งในมุมมองกลับยอมมีผลช่วยสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันที่รากฐานให้แก่ศิษย์แต่ละคนชัดเจนยิ่งขึ้น

ผู้ใหญ่ผู้มีธรรมชาติรักความเป็นครู รวมทั้งผู้ทำหน้าที่เป็นครู

ภายในด้านการจัดการศึกษา หากเน้นการปฏิบัติอยู่เพียงภายในกรอบการพูดการเขียนโดยหลีกเลี่ยงการลงไปใช้ชีวิตสัมผัสกับสภาพบรรยากาศที่พื้นดิน ยังมีการเน้นใช้ห้องเรียนและตำรา รวมทั้งคะแนนการสอบเป็นเครื่องมือตัดสินคุณภาพผลการศึกษาของศิษย์ ย่อมช่วยให้อ่านถึงความจริงได้ว่า ยังเป็นครูที่ลงไม่ถึงรากฐาน

แม้พ่อแม่ซึ่งสังคมถือว่าเป็นครูคนแรกของลูก หากเน้นความสำคัญให้ลูกเรียนในห้องเรียนอีกทั้งได้คะแนนสูงเหนือคนอื่น รวมทั้งมีการผลักดัน หรือไม่ก็ล่อหลอกให้ได้ปริญญาสูงขึ้นด้านเดียว ย่อมอ่านความจริงได้ว่าเป็นผู้ลงมือทำลายคุณค่า ความเป็นมนุษย์ซึ่งควรถือเป็นคุณสมบัติอันล้ำค่าที่สุดของชีวิตลูกหลานตัวเอง เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ระหว่างช่วงที่ผ่านมา หลังจากผ่านพ้นการสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษาแล้ว มักมีรายงานข่าวจากสื่อสาธารณะ ซึ่งนอกจากประกาศจำนวนผู้ผ่านการสอบและสอบไม่ผ่านแล้ว มักแถมท้ายด้วยการแสดงความยินดีกับผู้สอบผ่าน และปลอบใจผู้ซึ่งสอบไม่ผ่านติดตามมาด้วย ทำให้ใช้โอกาสค้นพบความจริง ซึ่งแอบแฝงอยู่ในรากฐานโดยเฉพาะบุคคลผู้ทำหน้าที่สื่อ เสมือนเป็นประจักษ์พยานที่ตอบคำถามได้เองว่า เหตุใดการจัดการศึกษาจึงไม่สนองความเจริญอย่างจริงจัง ให้แก่สังคมในทุก ๆ ด้าน เพราะคนยึด

ติดอยู่กับด้านการจัดการมากขึ้นจนทำให้มองข้ามความสำคัญของด้านซึ่งมีธรรมชาติเป็นพื้นฐาน

ดังนั้นสิ่งซึ่งมักกล่าวเน้นกันว่าการศึกษาคควรมีเหตุผลเท่าเทียมกันกับผลจากแนวคิดซึ่งสะท้อนออกมาปรากฏเป็นรูปธรรมจากการประกาศดังกล่าว น่าจะมีลักษณะเป็นคำสารภาพความจริงให้รู้ว่า หากได้เป็นเช่นนั้นไม่ แต่กลับมีลักษณะสวนทางกันอย่างเห็นได้ชัด

ดังนั้น จึงไม่อาจมองผ่านลงไปถึงความหมายของคุณค่าความเป็นมนุษย์ซึ่งถือเป็นเป้าหมายอันแท้จริง ดังที่ได้มีการประกาศไว้ในอุดมการณ์ ทำให้ชีวิตเยาวชนคนรุ่นหลังจำต้องตกเป็นเหยื่ออิทธิพลกระแสดังกล่าวกว้างขวางยิ่งขึ้น

ในด้านของผู้ที่มุ่งหวังเรียนรู้สังขธรรม โดยที่ด้านนี้ถือเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ จากด้านเทคโนโลยีจึงควรที่จะชวนขวายหาครูที่ดี ซึ่งอ่านได้จากพฤติกรรมและแนวคิดของผู้ใหญ่ผู้มีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย และมุ่งเน้นทิศทางการทำงานลงสู่พื้นดินเพื่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนอย่างมีความสุข

อีกทั้งไม่คิดว่าจะต้องเป็นผู้ซึ่งตนเคยสัมผัสกันเป็นส่วนตัวมาก่อน ยิ่งพบความจริงว่าสามารถดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพธรรมชาติของคน ซึ่งมีความหลากหลายอย่างปราศจากความหวั่นไหว โดยเน้นความสำคัญสู่ชนรุ่นหลังรวมทั้งผู้ด้อยโอกาสกว่าตน อย่างชัดเจนมาโดยตลอดให้มั่นใจได้

สื่อชีวโครยอฝากไว้เป็นแวงึก สำหรับผู้ทีสใจเรียนรู

บทความเรื่องนี้ผู้เขียนมิได้เน้นความสำคัญที่ข้อมูลซึ่งได้รับจากการอ่านหรือรับฟังจากผู้อื่นพูดแต่อย่างใดไม่หากเขียนขึ้นมาจากแนวความคิด ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ตนได้รับปฏิบัติแล้ว เท่าที่ภูมิปัญญาตนเองมีมาแต่อดีต ร่วมกับโอกาสซึ่งชีวิตผ่านการสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ มาแล้วจากรากฐานที่อิสระในระดับหนึ่ง แล้วนำมาคิดพิจารณาค้นหาเหตุผล

วิถีทางดังกล่าวได้ช่วยให้ตนเองมีโอกาสเรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้นทั้งสองด้าน หรืออาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาสาระทั้งหลายซึ่งปรากฏอยู่ในข้อเขียนเรื่องนี้ ค้นได้จากความรู้สึกนึกคิดซึ่งอยู่ในรากฐานของตนเองจากผลกรณำปฏิบัติได้แล้ว ไม่ว่าจะผู้ใดอ่านแล้วจะเห็นด้วยหรือไม่ ย่อมถือเป็นเรื่องเหตุผลของแต่ละคนที่มีรากฐานต้นลึกไม่เหมือนกันเป็นธรรมชาติ

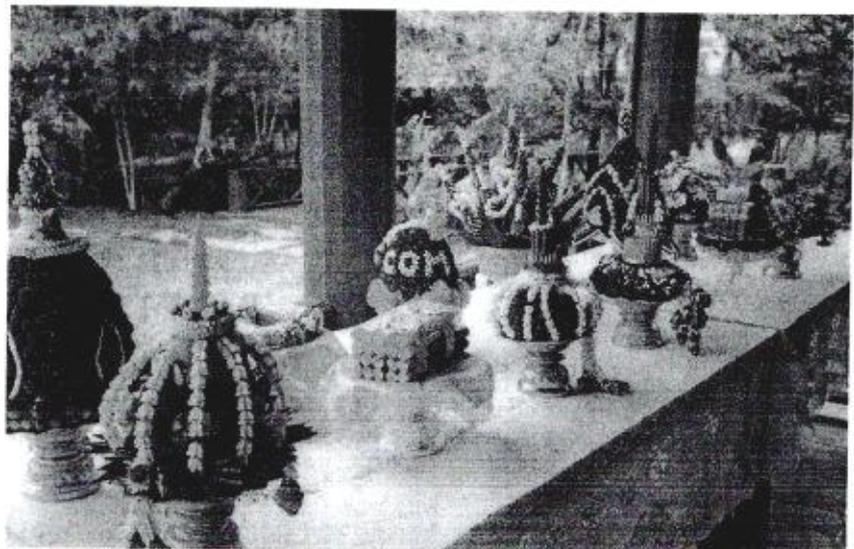
หากถามว่า ผู้เขียนเรียนวิชาในสาขาการจัดการศึกษามาจากสถาบันการศึกษาไหนหรือเปล่า คงต้องสารภาพความจริงว่า ไม่ได้เรียน แต่ถ้าจะถามว่าตนสนใจเรียนรู้เรื่องอะไร มาถึงช่วงนี้คงขออนุญาตตอบว่า ทุกสิ่งซึ่งปรากฏเป็นความจริงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเริ่มต้นจากเรื่องใดก็ตาม ย่อมมีเหตุมีผลสานถึงได้ทุกเรื่อง

แม้ตนอาจถูกหลายคนมองด้วยภาพที่ยึดติดอยู่กับเรื่องกล้วยไม้ แต่ถ้าสามารถหวนกลับไปทบทวน

โดยมองไปเหตุอันเป็นที่มาของการเริ่มต้นงานกล้วยไม้ แล้วสานความสัมพันธ์กลับมาถึงปัจจุบันอีกครั้งหนึ่งอย่างมีเหตุผล ก็เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสังขรณ์ของชีวิตคนบนพื้นฐานความหลากหลาย จากการนำปฏิบัติโดยถือความจริงมาตลอดชีวิต

ดังนั้นหากผู้ใดอ่านและรู้สึกว้าข้อเขียนนี้ลึกซึ้งมาก จนกระทั่งทำให้ยากที่จะเข้าใจได้ถึงความจริง ถ้าไม่คิดจกจวดยโอกาสเรียนรู้อย่างผิวนผิวเพื่อหวังประโยชน์อย่างอื่น แต่สนใจชวนขววยศึกษาค้นคว้าความจริงแล้ว ก็น่าจะสะท้อนให้เห็นภาพของความเพียรพยายาม ซึ่งควรจะปรากฏออกมาจากส่วนลึกช่วยนำทางให้มุ่งไปถึง จุดหวนกลับมาพิจารณาค้นหาความจริงที่ตนเองให้ถึงที่สุด จากเงื่อนไซซึ่งเคยเป็นปัญหาเท่าที่ชีวิตผ่านการปฏิบัติมาแต่อดีต หาใช่อ่านไม่เข้าใจก็อ้างว้ายาก แล้วก็วางทิ้งไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมองที่รากฐานการพิจารณาน่าจะพบสังขรณ์ว่า อยู่ที่การเอาชนะใจตนเอง

ซึ่งมีเหตุผลช่วยให้ชีวิตผ่านพ้นปัญหาต่าง ๆ มาได้ด้วยดีอย่างมีขั้นตอน ทำให้มั่นคงอยู่บนรากฐานที่อิสระอีกทั้งยังช่วยให้มีโอกาสหยั่งลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บนวิถีการเรียนรู้ตามแนวทางการดังกล่าวแม้ว่าวันนี้อาจรู้สึกว้าเรื่องนี้ยากที่จะเข้าใจได้ วันหนึ่งข้างหน้าไม่ว่าเร็วหรือช้า หากยังคงปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมมีโอกาสรู้และเข้าใจความจริงได้เองว่าเรื่องนี้อ่านแล้วเข้าใจได้ไม่ยากโดยที่เริ่มรู้สึกว้าเป็นความรู้ธรรมคาที่แต่ละคนสามารถค้นพบได้จากชีวิตประจำวันของตนโดยแท้

อนึ่ง ถ้ายังไม่หยุดทำงานร่วมกับความคิดเพียงแค่นั้น หากมอย้อนกลับออกมาอีกครั้งหนึ่งย่อมมีโอกาสพบต่อไปอีกว่า ถ้าคนส่วนใหญ่ซึ่งชีวิตมีโอกาสเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ในสังคมปัจจุบัน แม้เริ่มต้นจากผู้เป็นพ่อแม่ของลูกหลานถึงผู้ที่ใช้ชีวิตเป็นครูโดยตรง ซึ่งล้วนทำหน้าที่เป็นครูแจกกำหนดคุณภาพการศึกษาอย่างสำคัญ เริ่มต้นจากลูกหลานตนเองถึงศิษย์และยังมี

กระแสอันเป็นสัจธรรมที่สานถึง
เยาวชนทั่วไปในมุกกว้างอย่างมี
เหตุมีผล

ยิ่งบุคคลผู้มีโอกาสก้าวขึ้นไป
รับหน้าที่บริหารระดับสูงขึ้นไป
เป็นไปตามเหตุและผลแทนการมุ่ง
แสวงหาโอกาสให้กับตัวเอง ซึ่งควร
จะนำปฏิบัติให้คนระดับรองลงมา
ถึงระดับล่าง ถือเป็นแบบอย่างที่ดี
งดงามน่าเคารพศรัทธาจากใจจริง
ทำให้มีผลเป็นร่มเงาแก่คุณธรรม
และจริยธรรม เพื่อใช้เป็นที่พัก
ทางใจอย่างชัดเจนได้

หากยังไม่อาจเข้าถึงความจริง
ดังกล่าว โดยที่มีการสะท้อนภาพ
พฤติกรรมสร้างความรู้สึกให้เห็นว่า
มีการคิดและปฏิบัติในลักษณะ หัน
หลังให้ แทนการมุ่งมั่นทำความ
เข้าใจด้วยการเพียรพยายาม อย่าง
แท้จริงแล้ว ย่อมมีเหตุผลบ่งบอก
ความจริงอย่างเป็นธรรมชาติว่า
สังคมนี้แนวโน้มทรุดต่ำลงไปอย่าง
มีเหตุมีผลเชื่อมโยงถึงกัน

ส่วนบุคคลผู้เข้าถึงได้แล้ว ถ้า
ไม่ตกอยู่ในความประมาททำให้
ลืมหูลืมตาในภายหลังย่อมรู้ว่า
สภาพดังกล่าวจะไม่มีโอกาสตั้งตน
ให้จำต้องตกต่ำลงไปตามกระแส
หากกลับมองเห็นภาพอีกด้านหนึ่ง

ซึ่งช่วยให้ตนสามารถรู้ความจริงลึก
ซึ้งยิ่งขึ้นจากการใช้กระแสเงื่อนไขที่
สร้างปัญหาเป็นคุณธรรมชาติ
สำหรับใช้ฝึกฝนให้ตนบรรลุผล
อย่างมีขั้นตอนเร็วขึ้นไปอีก

และจากอีกด้านหนึ่งซึ่งมอง
ย้อนกลับเข้ามาจากเยาวชนคนรุ่น
หลัง ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกว่า
จะใช้ผู้ใหญ่ผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้เป็น
ที่พึ่งพาทางใจให้เกิดความอบอุ่น
ไม่ว่าผู้ใดมีคุณสมบัติดังกล่าวจะมี
มากมีน้อยแค่ไหน คงสุดแล้วแต่
เหตุและผลในแต่ละช่วงของการ
เปลี่ยนแปลง แต่คงไม่สูญสิ้นไป
จนกระทั่งหาไม่ได้

หากแต่ละคนยังคงมุ่งมั่น
ปฏิบัติอย่างชัดเจนที่สุดโดยปราศ
จากความรู้สึกห่วงไหวต่อผล
กระทบจากอิทธิพลอามิสทั้งหลาย
จนกระทั่งทำให้พลัดออกไปจากวิถี
ทางดังกล่าว และไม่นั่งดูตายที่จะ
แสดงน้ำใจให้เป็นที่ถึงกันกับทุกคน
โดยเน้นความสำคัญที่ชนรุ่นหลังซึ่ง
ครอบคลุมถึงศิษย์ตนเองด้วย ย่อม
มีโอกาสพบความจริงอย่างเป็น
ธรรมชาติ ช่วยให้เกิดสภาพที่
สามารถระดับประคองกันไปได้
และขยายขอบข่ายกว้างขวางออกไป
ให้เป็นความหวังแก่ปวงชนคน

ทั่วไปขึ้นมาอีกรอบหนึ่ง

จึงสรุปได้ว่า ธรรมชาติ
ความคิดของมนุษย์นั้นหากไม่ตก
อยู่ภายใต้สภาวะยึดติดย่อมไม่
อับจนคงเหลืออยู่แต่วิถีทางที่ช่วย
แก้ไขปัญหาให้เชื่อมั่นได้ว่า จะ
ประสบผลสำเร็จในทุก ๆ เรื่อง และ
ยิ่งมุ่งมั่นทำงานก็ยิ่งพบความเข้าใจ
อย่างลึกซึ้ง จึงช่วยให้เกิดความรู้สึก
ที่สงบเย็นยิ่งขึ้น ถ้าทำหน้าที่
เป็นครูย่อมมีโอกาสแก่ศิษย์รวม
ทั้งชนรุ่นหลัง

สามารถคิดและนำปฏิบัติได้
อย่างอิสระ อีกทั้งมองเห็นโอกาสที่
จะนำตนปฏิบัติพร้อมด้วย จากความ
รู้สึกรับผิดชอบที่มีความจริงใจ

แม้ว่าศิษย์จะผ่านพ้นจาก
อกตนไปแล้ว แต่ภายในจิต
วิญญาณที่มีความเป็นครูก็มีการ
ติดตามทุกข์สุขด้วยความรู้สึก
ผูกพันเป็นธรรมชาติ ช่วยให้
รากฐานตนเองมีโอกาสพัฒนา
หยั่งลงลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก จน
กระทั่งถึงวาระอันเป็นที่สุด หาก
บุคคลใดปฏิบัติได้ช่วยให้รู้ได้
ย่อมถึงซึ่งความสุขอย่างแท้จริง
ได้ในที่สุด

